

Савінова Наталія Андріївна,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПП
НАВС, докторант Львівського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

**ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ
«ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА» В УМОВАХ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

**К пониманию сути понятия «информационная
безопасность» в условиях развития
информационного общества**

**About understanding of essence of the concept "information
security" in conditions of development
of information society**

Анотація. У статті розглянуто проблемі неоднозначності сприйняття поняття «інформаційна безпека» у вітчизняній теорії державного управління та права, а також невідповідності основних підходів до його визначення реаліям безпеки інформаційного простору в умовах динаміки інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційна безпека, національна безпека, інформаційний простір, кібернетичний простір, інформаційні загрози, інформаційні впливи, протистояння інформаційним загрозам, боротьба з інформаційними впливами.

Аннотация. В статье рассмотрены проблемные неоднозначности восприятия понятия «информационная безопасность» в отечественной теории государственного управления и права, а также несоответствия основных подходов к его определению реаліям безопасности информационного пространства в условиях динамики информационного общества.

Ключевые слова: информационная безопасность, национальная безопасность, информационное пространство, кибернетическое пространство, информационные угрозы, информационные воздействия, противостояние информационным угрозам, борьба с информационными воздействиями.

Annotation The article deals with problematic ambiguity of perception of concept "information security" in the domestic theory of public administration and law, as well as with inconsistencies of the main approaches of its definition to realities of security of information space in conditions of dynamics of information society.

Keywords: information security, national security, information space, cybernetic space, information threats, information influences, information threads resistance, information influence control.

Актуальність проблеми. В умовах розвитку інформаційного суспільства питання інформаційної безпеки набуває світового значення. Україна останнім часом зарекомендувала себе в світі як джерело кіберзагроз, і така позиція над негативно впливає на імідж нашої країни на світовій арені. Байдужість державного управління в сфері протидії кібернетичним атакам, що мала місце до останнього часу, породила у населення і самих злочинців, що здійснюють такі атаки повсякденне сприйняття можливості безкарного вчинення кіберзлочинів. Ця штучно применшена проблема вмить набула глобального масштабу в зв'язку з ситуацією, що сталася внаслідок вилучення серверів файлообміннику «ex.ua» - масових кібератак на сайти вищих органів державної влади з метою руйнації останніх. Очевидно, що в таких умовах виникає гостра проблема зміни підходів до оцінки та реагування державою на суспільно-небезпечні прояви в інформаційному (у т.ч. кібернетичному) просторі держави, застосування своєчасних заходів реагування.

Виклад основного матеріалу. Одна з перших вітчизняних дослідників розвитку вітчизняного ІС І.Арістова підкреслювала, що в світі відбувся «перехід від презумпції закритості інформації до презумпції відкритості інформації» [1, с. 108]. І ця відкритість інформації саме і обумовлює уразливість суспільних відносин, які забезпечуються комунікаціями, за допомогою яких вона передається. Отже, об'єкт правового забезпечення в умовах розвитку інформаційного суспільства слід визначати, як суспільні відносини, які здійснюються з використанням комунікацій, а також самі комунікації, адже саме завдяки можливості здійснення віддалених комунікацій небезпечність вчинення

злочинів зростає. Посягання, що здійснюються з використанням комунікацій, у тому числі віддалених, характеризуються спрямуванням безпосередньо ресурси інформаційного суспільства, завдаючи шкоди безпосередньо їм (інформації, знанням, ІКТ), або завдаючи ураження більш значним об'єктам: свідомості людини, безпеці комунікацій та інформаційній інфраструктурі.

Акцентуємо увагу саме на інформаційній безпеці держави, як складової інформаційної безпеки взагалі. Під інформаційною безпекою держави в такому контексті доцільно сприймати безпеку її інформаційного простору - сукупності інформаційних потоків, що перебувають у межах юрисдикції відповідної держави . Вона здебільшого залежить від ефективності політико-правових заходів, що утворюють систему управління у сфері інформаційної інфраструктури. Термін «інфраструктура» за змістом найбільш вдало характеризує систему владних інституцій, діяльність яких на політико-правовому рівні спрямована на саме забезпечення розвитку та безпеки інформаційного простору, зокрема, у інформаційному суспільстві.

Останнє констатувалося у 2002 р. І.Арістовою, яка характеризує інформаційну сферу України, розуміла під такою «єдиний інформаційний простір України, який формується суспільством і державою та інтегрується до єдиного європейського інформаційного простору з урахуванням національної інформаційної безпеки» [2, с. 14], тобто усю сукупність суспільних відносин, що утворюють інформаційний простір та його безпеку.

Таким чином, використовуючи тут і в подальшому термін «інформаційна інфраструктура», під останньою розумітимемо саме систему владних інституцій, діяльність яких на політико-правовому і практичному рівні спрямована на забезпечення розвитку інформаційного суспільства та безпеки інформаційного простору на всіх рівнях: від індивідуального до глобального.

Взагалі метою протистояння загрозам у інформаційному суспільстві, є стан убезпечення суспільних відносин у сфері комунікацій від негативних та деструкуючих впливів на їх складові, який у доктрині права сьогодні визначається як інформаційна безпека.

З запровадженням ІКТ можливість транскордонного обміну

інформацією, питання безпеки набуло нової якості, і у суспільстві, яке використовувало нові технології виникла життєво важлива необхідність - убезпечення відносин, які здійснюються при посередництві ІКТ. Інформаційна безпека у такому суспільстві сприймалася лише як елемент цілковитої безпеки, а остання сприймалася виключно як безпека національна. Фактично безпека суспільних відносин від інформаційних загроз і на новому етапі - розвитку інформаційного суспільства приймалася не як безпека від посягань як щодо основних ресурсів останнього, так і від таких, а цілковито як безпека інформації та ІКТ. Безпека посягань на інформацію, по суті ж і становила сутність підходів до визначень інформаційної безпеки та її співвідношення з поняттям «національна безпека» у вітчизняній науці.

Здебільшого, вітчизняними науковцями інформаційна безпека пов'язується саме з національною безпекою як частина з цілим: її визнають як «функціональну сферу національної безпеки», невід'ємну складову національної безпеки, «самостійний напрямок національної безпеки». Б.Кормич, характеризує інформаційну безпеку як інформаційний компонент національної безпеки у співвідношенні як «частина і ціле», характеризує при цьому національну безпеку як стан захищеності держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує гарантовані Конституцією і законами України мови існування людини, суспільства і держави. Така позиція висловлювалася раніше і підтримується зараз, і, відповідно, і більшість загроз саме розвитку інформаційного суспільства відносять до загроз інформаційній безпеці, яка, виходячи з наведених тверджень, є внутрішньою проблемою держав. Інформаційна безпека переважно сприймається більшістю вчених як стан, який протистоїть загрозам ззовні та з середини, хоча, у той же час, з уваги випускається той факт, що загрози можуть не спрямовуватися в саму державу, а й походити з неї. Очевидним є факт, що агресія у сучасному світі направляється саме «з середини» певних держав і направлена до інших держав або глобального суспільства в цілому, або до самої держави адресату агресії. Вітчизняний сегмент також виконує свою негативну роль в інформаційних агресіях, оскільки кібернетичні злочини, що вчинюються з нашої території заподіюють шкоду

інформаційним ресурсам, у т.ч. фінансам, та комунікаціям багатьох країн світу, що здійснюється у фінансовій сфері.

Таким чином, очевидним є те що всі цитовані дослідники інформаційної безпеки визнають існування глобальної інформаційної безпеки поряд з національною. І водночас визнають національну безпеку як складову глобальної комплексної безпеки. При цьому, є нелогічним визнання національної інформаційної безпеки у співвідношенні з національною безпекою як частини з цілим, адже, як вона може входити у глобальну інформаційну безпеку, яка є ніби «поза межами» національної безпеки.

Логічне пояснення цьому одне: похибка міститься саме у тому, що глобальне інформаційного суспільства обумовлює розвиток комунікацій до такого рівня, що вони нібито пронизують всі суспільні відносини, стан убезпечення яких від загроз визнається комплексною безпекою суспільства. Остаточо доводить вірність цієї ідеї той факт, що суспільні відносини, на які спрямовується комплексна безпека переорієнтовуються на інші ресурси - інформацію, знання та ІКТ, комунікації в цілому стають тими цінностями, на виробництво яких направлені і економіка і політика, і які, відповідно, стають продуктами користуванні і споживання населення.

На підтвердження цього тут слід навести визначення інформаційної безпеки, яке являє собою спільну позицію країн-членів ЄС, висловлене представником Швеції при обговоренні питань міжнародної інформаційної безпеки на 56-й сесії генеральної Асамблеї ООН: «Інформаційна та мережна безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації. Інформаційна безпека також охоплює захист інформації, що стосується військового потенціалу та інших аспектів національної безпеки. Недостатній захист життєво важливих інформаційних ресурсів і інформаційних та телекомунікаційних систем може створити загрозу для міждержавної безпеки»[3].

Таким чином, інформаційна безпека за обсягом повною мірою покриває комплексну безпеку, стає її невід'ємною части-

ною, адже комплексна безпека у інформаційному суспільстві, по суті, і є безпекою всіх відносин. Інформаційна безпека як стан, що нині є оболонкою комплексної безпеки, адже посягання на інформаційну безпеку у відповідному масштабі у сучасному світі можуть тягнути за собою шкоду всім суспільним відносинам відповідного політичного суб'єкта. Отже, у інформаційному суспільстві інформаційна безпека є невід'ємною складовою комплексної безпеки, інформаційна складова повинна включатися у зміст поняття комплексної безпеки.

На доктринальному рівні вітчизняного права інформаційна безпека розуміється як «один з видів національної безпеки, важлива функція держави» тобто - як складова виключно національної безпеки. Б.Кормич, під нею розуміє «захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства і держави» [4, с. 92]. О.Даніл'ян, О.Дзьобань та М.Панов зазначають, що першою ціллю інформаційної політики України є: захист «інформаційного суверенітету держави (особливо захист національного інформаційного простору з інформаційними ресурсом і систем формування масової суспільної свідомості) у сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації процесів у інформаційній сфері» [5, с. 118]. Такі позиція повною мірою свідчить про те, що вітчизняними вченими уже зроблені чотири необхідні наголоси:

- 1) інформаційна безпека може розглядатися як у національному масштабі, про що прямо вказує визначення, так і у інших масштабах, що прямо витікає з безпосередньої вказівки на певний вид інформаційної безпеки - національної;
- 2) вказівка на необхідність врахування політикою детермінації безпеки під впливом глобалізаційних процесів;
- 3) міститься пряма вказівка на необхідність орієнтування інформаційної безпеки на всі інфраструктуру суспільства, включаючи свідомість населення;
- 4) суспільство зазнаватиме (і зазнає) від заподіяння шкоди інформаційній безпеці злочинними посяганнями.

У сприйнятті «безпеки» як явища, що розуміється на загальному рівні як стан, що захищає від «небезпеки» або «небезпеч-

ності» (антонімічний зв'язок вказаних термінів очевидний). У той же час, поняття «впливи» фактично не відображує повний зміст явища небезпеки, оскільки вказує на явище, що вже відбувається, і до того ж явище - активне, адже вплив пасивний (необережного) вчинення фактично не охоплює. У контексті події, що відповідала б змісту поняття «небезпека» або «небезпечність» доцільніше використовувати термін «загроза», який може розумітися як подія, що характеризується як статикою, так і динамікою.

Крім того, впливи можуть характеризуватися виключно як активні дії, вони не входять у поняття загрози - явища пасивні: загрози ще не дії, я тільки об'єктивний демонстратор можливості потенційних дій. Саме тому для нас є повною мірою сприйнятні словосполучення «загрози впливів». Яскравішим демонстратором є термін з кримінального права «загроза вчинення вбивства», який аж ніяк не констатує факт самого вбивства.

Отже, стан безпеки не може протистояти впливам, оскільки такі, як активні потребують у якості контрагента уже не стан, а певні відповідні активні дії, сукупність яких охоплює явище «боротьба», як активна протидія.

Звідси виходять два концептуальні для подальшого розуміння співвідношення понять «безпека» і «боротьба» висновки: 1). Загрози - є пасивні явища, які потенційно можуть перетворюватися на активні явища - впливи; 2). Основним контрагентом явища загроз є безпека, у той час як контрагентом явища впливів є боротьба.

Відсутність належного стану безпеки обумовлює перехід загроз у впливи і викликає необхідність у застосуванні боротьби. Відповідно, безпека - стан захищеності та стійкості основних об'єктів від загроз. У той же час, боротьба - є комплексною, сегментарною, або точковою протидією тим загрозам, які внаслідок неефективності забезпечення стану безпеки перетворилися на впливи. Боротьба потрібна тоді, коли безпека порушена, і загрози перейшли в активний стан - впливи.

У той же час, поняття суспільна небезпечність, як категорія, якою оперує саме кримінальне право, визначається ознакою саме злочину, і є критерієм, за яким діяння відноситься до категорії

злочинів і належить до предмету дослідження кримінального права. І хоча поняття небезпечності у розумінні кримінального права застосовується як характеристика окремого діяння, саме воно демонструє стан суспільної небезпечності як поле, що породжує суспільно-небезпечні акти поведінки. Слід зазначити також, що у конструкції переходів від загроз до впливів, у разі індивідуалізації таких, спостерігаються очевидні паралелі зі стадіями готування до вчинення злочину (загроза - готування; вплив - замах, завершений або незавершений злочин).

Для подальшого сприйняття з цього моменту поняття суспільної небезпечності як контрагента суспільної безпеки набуває додаткового смислу, адже саме воно має виступати ключовим фактором у усвідомленні не лише як основного критерію підходу до оцінки загроз і впливів, які можуть характеризуватися як делінквентні прояви, що мають криміналізуватися, а і як стан (полем) який у разі відсутності належної протидії відповідним станом (полем) безпеки породжує перехід загроз у впливи. Аналіз такого переходу, відповідно, демонструватиме ефективність відповідно стану безпеки і окремих її складових, серед яких, зокрема, боротьба зі злочинністю.

Повертаючись до сутності визначення інформаційної безпеки, слід особливо підкреслити, щонайбільш вдалим з визначенням загальної ІБ в умовах розвитку ІС вдається визначення такої П.Прибутком та І.Лук'янцем, представниками військової науки, які під інформаційною безпекою взагалі розуміють «рівень захищеності та стійкості основних джерел життєдіяльності (економіки, науки, техносфери, сфери управління, воєнної справи, суспільної свідомості тощо) від небезпечних (дестабілізаційних, деструктивних та ін.) інформаційних упливів» [6, с. 10-11]. Дане визначення викликає лише три зауваження. Перше полягає у тому, що автори визначають інформаційну безпеку як «рівень», у той же час, більш вдалим у цьому контексті вдається іменник «стан» . Друге полягає у тому, що у цьому визначенні не відображена у якості потенційного предмету посягання свідомість людини, у той час, як по-перше, людина - є найвищою цінністю суспільства, а, по-друге, суспільна свідомість, як її зазначають цитовані автори, складається із сукупності свідомості індивідів,

яка саме і є об'єктом інформаційних впливів. Третє зауваження стосується доцільності розуміння у якості контрагента безпеці саме загроз, замість впливів, про що йшлося вище.

Висновки. З урахуванням наведених зауважень, у широкому розумінні під інформаційною безпекою взагалі нами розуміється стан захищеності та стійкості основних джерел життєдіяльності (економіки, науки, техносфери, сфери управління, воєнної справи, суспільної свідомості тощо) та свідомості індивідів від небезпечних (дестабілізаційних, деструктивних та ін.) інформаційних (у т.ч. кібернетичних) загроз. Дещо спрощено таке можна відобразити як стан захищеності комунікацій та суспільних відносин, що здійснюються при посередництві комунікацій від небезпечних інформаційних (у т.ч. кібернетичних) загроз.

Аналізуючи процеси глобалізації, які не мають територіальних бар'єрів і здатні розповсюджуватися на будь-якого суб'єкта у будь-якому місці світу, питання «блокової» безпеки у розумінні її як безпеки всіх держав учасників певного міждержавного утворення набуло розуміння - кооперативної безпеки (Cooperative Security), яке з 80-х років ХХ ст. в світі набуло сприйняття як протистояння зовнішнім загрозам. Цей термін був запроваджений групою вчених Брукінгського університету (Вашингтон, США). Під кооперативною безпекою сьогодні розуміється механізм стримування агресії через створення зовнішніх загроз. При цьому заходи, спрямовані на досягнення кооперативної безпеки мають формуватися на основі більше погодження, ніж нав'язуватися силою, а сама система кооперативної безпеки має походити з таких заходів, які сприймаються широким загалом як легітимні. До таких заходів можуть приєднуватися всі країни, однак такі країни, в свою чергу, мають відповідати духу кооперативної безпеки [7].

Оскільки сучасна міжнародна політика з новою силою набула ознак полярності, з усвідомленням ідеологізації міжнародної політики, актуалізується безпека саме глобальна - безпека всієї міжнародної спільноти. А це свідчить про те, що як комплексна, так і інформаційна безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства уже не може сприйматися як суто як складові лише національної безпеки, вона є і міждержавними, і глобальними

проблемами, і тому повинні характеризуватися як складові і кооперативної, і глобальної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / За загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф.. Бандурки О.М.: Монографія. - Харків, 2000. - С. 108.
2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / І.В. Арістова; Нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2002. - С. 14.
3. "Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security"/1 Report of the Secretary-General. Fifti-Six Session. 3 Juli 2001/ United Nations. A/56/164/
- 4.. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посібник. - К., 2008. - С. 92.
5. Даніл'ян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура і напрямки реалізації: Навчальний посібник / Худож.-оформлювач С.І.Правдюк. - Харків, 2002. -118 с.
6. Прибутько П.С. Інформаційні вплива: роль у вуспільстві та сучасних воєнних конфліктах / П.С.Прибутько, І.Б.Лук'янець. - К., 2007. - С. 10-11.
7. Цыганков ПА. Концепция кооперативной безопасности. / М., Международные отношения, 1996. / Електронний ресурс: <http://учебник-besplamo.com/учебник-mejdunarodnie-otoosheniya/kontseptsiya-kooperativnoy-bezopasnosti.html>

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

ПП «РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ
«СУСПІЛЬСТВО. ДЕРЖАВА. УПРАВЛІННЯ. ПРАВО»

**СУСПІЛЬСТВО
ДЕРЖАВА
УПРАВЛІННЯ
ПРАВО**

Науковий журнал

Виходить 4 рази на рік

Випуск № 1/2012

2012

Засновники:

Хмельницький університет управління та права; ПП «Редакція журналу «Суспільство. Держава. Управління. Право»

Зарєєстровано Державною реєстраційною службою України

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 18125-6925 ПР від 02.09.2011 р.*

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Хмельницького
університету управління та права (протокол № 8 від 26 березня 2012 року)*

Головний редактор: Кондратьєв Р. І.

Редакційна колегія:

Бачило І.Р., *д-р юрид. наук, проф. (ІГП РАН, Росія);*
Виговський Л.А., *д-р філос. наук, проф.;*
Войтович Р.В., *д-р наук з держ. упр., проф. (заступник голови редколегії);*
Голубь В.В., *д-р наук з держ. упр., проф.;*
Гаман-Голутвина О.В. *д-р політ. наук, проф. (МГІКЮМІДРЄСІ);*
Гончарук Н.Т., *д-р наук з держ. упр., проф.;*
Гурковський В.І., *д-р наук з держ. упр.;*
Загорський В.С., *д-р екон. наук., проф., член-кор. НАН України;*
Іваницька О.М., *д-р наук з держ. упр., проф.;*
Кандратєв Р.І., *д-р юрид. наук, проф., (головаредколегії);* ; /
Калюжний Р.А., *д-р юрид. наук, проф.;*
Комар Ю.М., *д-р наук з держ. упр., проф.;*
Кулинич О.І., *д-р екон. наук, проф.;*
Кулинич Р.О., *д-р екон. наук;*
Ліпенцев А.В., *к. екон. наук., ооц., член-кор. АЕН України;*
Місшкєвич Л.Л., *д-р істор. наук, проф.;*
Мяловицька П.А., *д-р юрид. наук, доц.;*
Марушак А.І., *д-р юрид. наук, доц.;*
Надольний І.Ф. *д-р філос. наук, проф.;*
Нижник Н.Р., *д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України;*
Ніжнік В.О., *директор ПП «Редакція журналу
«Суспільство. Держава. Управління. Право»;*
Омельчук О.М., *к. юрид. наук, доцент;*
Пашко Л.А., *д-р наук з держ. упр., доц. (заступник голови редколегії);*
Савков А.П., *д-р наук з держ. упр.;*
Синчак В.П., *д-р екон. наук, проф.;*
Черленяк І.І. *д-р наук з держ. упр., доц.*

Юридична адреса редакції:

м Київ, вул. Ревуцького, 16-А. Тел.: (098)326-05-34. E-mail: jurnal_2011@ukr.net

*Передрук опублікованих матеріалів здійснюється з обов'язковим посиланням на джерело.
Відповідальність за зміст поданих до друку матеріалів несуть автори публікацій. Авторські
права застережені.*

- © Вчена рада Хмельницького університету управління та права, 2012
- © ПП «Редакція журналу «Суспільство Держав». Управління Право», 2012
- © ПВКФ «Технодрук». 2012